

Social and moral aspects of justice

Iva Dimitrova

SWU “Neofit Rilski”, Blagoevgrad , email: idimitrova@swu.bg

Обществени и морални аспекти на справедливостта

Ива Димитрова

ЮЗУ „Неофит Рилски“, катедра „Психология“, гр.Благоевград, email: idimitrova@swu.bg

*„Какво може да бъде по-висше от справедливостта! –
извиках, за да раздвижи този човек. Той помисли. Каза: -
Вероятно само милостта.“*

(Vodolazkin, 2018)

Резюме: Идеята за справедливостта, възмездието, правото и морала са били винаги в основата на функционирането на обществения апарат. Те са проблемни и фундаментални въпроси. Справедливостта е резултат от изясняването на проблемни човешки отношения. Неоспорима е нуждата от ред и норми във взаимоотношенията. Моралът и нравствеността, основани на разбиранията за добро и зло, категории не написаното право, са не по-малко значими и необходими. Никога не можем да бъдем сигурни, че направено зло или нанесена вреда ще бъдат заличени или напълно поправени, но можем да се стремим да регулираме действията си чрез здрав разум, обществен дълг и усещане за необходимост от причиняване на добро на другите. Нито едно общество не би могло да съществува, ако не установи безобидно отношение между своите членове. Възгледите и усещанията ни за справедливост, отговорност и дълг са в основата на възприятията ни за спазване и нарушаване на закона, за морала и нивата на престъпността (Michael, 2016).

Ключови думи: право, морал, справедливост

Abstract: The idea of justice, retribution, law and morality have always been at the basis of the functioning of the public apparatus. They are problematic and fundamental questions. Justice is the result of clarifying problematic human relationships. The need for order and norms in

relationships is undeniable. Morality and morality, based on understandings of good and evil, categories not unwritten law, are no less significant and necessary. We can never be sure that an evil done or an injury done will be erased or fully repaired, but we can strive to regulate our actions by common sense, public duty, and a sense of the necessity of doing good to others. No society could exist if it did not establish a harmless relationship between its members. Our views and feelings about justice, responsibility, and duty underlie our perceptions of law-abiding and breaking, morality, and crime rates (Michael, 2016).

Keywords: law, morality, justice

Понятие за справедливост. Справедливостта е върховна добродетел. Справедливостта като начало на ред и хармония изразява изискването да става това, което трябва (етично), да има съответствие между факт и норма. Същността на справедливостта е възмездието, при което на деянието се отвръща със същото (Rawls, 1998). Справедливостта се разглежда в различни форми, като пропорционалното разпределяне на блага и почести, при което всекиполучава според заслугата си, се прилага дистрибутивната справедливост, която според Аристотел е основана на геометрична пропорция (Danailova, 2020). Взаимните отношения се регулират от корективната справедливост, която има за образец аритметичната пропорция и отмерва обективната стойност на нещата. Чрез нея се търси точката на равновесие между печалбата и загубата, както и точното съответствие между престъплението и наказанието. Корективната справедливост дава възможност за норма при размяна или договор, а при престъпление чрез нея се стига до поправяне на несправедливо извършената вреда. Наказанието служи за възстановяване на нарушеното равновесие между нарушителя и пострадалия; в едно със значението на престъплението, що се отнася до интересите на обществото и на правовия ред въобще. Наказанието се състои в обезщетяване на нанесената вреда. Наказанието е основата на солидарността, симпатията и любовта, върху които почива справедливостта, то предупреждава човека преди действията му и прави възможна разумната реакция. Опора на справедливостта за обуславяне на всяко нравствено знание от битието, е самата представа за битието като гарантирано и строго регулирано поле на действие на човека и живота му като цяло. Справедливостта се разглежда като всеобщо благо за гражданите, а държавата като висша форма на обществото. Справедливостта създава съвършенството и хармонията на цялото

битие. Справедливостта е въпрос на правото, на философията, като има и своите психологически аспекти с оглед на възприятието и съобразно личностните нагласи и формирани човешки убеждения. Справедливостта е предпоставка за свобода, основана на принципите на различие между хората, като защитава техните собствени възприятия за правилно функциониране на обществения ред. Справедливото е уравнивяването на многото и малкото, на дясното и лявото, на противоположното като цяло.

Престъпност и справедливост в обществото. Често на дневен ред са поставяни въпросите какво въобще е морално и какво кара хората да постъпват морално; дали е необходимост или изискване на разума обещанията да се спазват, истината да се казва, помощта да се оказва, дори когато това противоречи на личния интерес или влечения, както и какво означава човек да бъде справедлив. Като имаме предвид моралното добро и добрата воля, следва да имаме предвид, че практическата рационалност е концепция именно за тази воля. Абстрактността на идеята за практически разум я прави приложима за всички разумни същества като такива. Разумът е основна характеристика на нравствената човешка природа. Нравствената постъпка се определя от моралния закон непосредствено, който описва волята на лицето за извършването ѝ, и легалната или правна постъпка, която се извършва не само в съответствие с моралния закон, но и с други мотиви. Понятието за нравствен закон изхожда от това, че свободата на волята има различни измерения. Злото, престъпността и техните прояви, са свързани с темата за свободата. В престъплението човек преминава пределите и границите на човешката природа, границите на позволеното. Като характерни последователности свободата преминава в своеволие, което води към злото, злото - към престъплението, а престъплението води към наказанието. Престъплението може да бъде обременено и от социалната среда, от разбирането на индивида какво е позволено, какво е лошо или добро. Наказанието подсказва на човека в самата сериозността на това до какво може да доведе отклоняването от нормално функциониращата обществена среда. Преди всичко, отличаващ се от животните и другите живи същества, човекът е същество, което се характеризира със способността да бъде отговорно и не може да бъде пасивно отражение на външната социална среда. Може да се смята, че дори най-суровите наказания са оправдани, защото човек трябва да запазва достойнството си като свободно и отговорно същество. Злото е свързано с личността, само тя може да върши зло и да отговаря за злото.

Моралното достойнство на човека би следвало да подсказва, че страданието ще заличи донякъде причиненото зло и ще изкупи престъпното деяние. Страданието е показател за проникателност и острота; само чрез него човек може да се извиси нагоре, а идеята за ролята на съвестта принизява наказанието като нещо лошо и срамно, като наказание от силата на санкция на държавния закон; за съвестните наказания би било дори облекчение.

Търсейки определение за престъпление, трябва да определим кои са тези действия, притежаващи еднаква природа и признаци, които можем да наричаме така. Едно действие обаче не може да бъде престъпно само по себе си, а само когато някой го квалифицира като такава. Изключвайки психичната природа на престъпленията, то в действията не бихме могли да търсим нищо друго, освен движение и взаимодействие на физични тела, тоест не е възможно да има престъпление без индивид, живеещ психичен живот и оценяващ престъпната ситуация. Престъпността на дадено действие не е в характера на действието, а в това, че то се преживява психически от някого, като забранено лошо и престъпно. Ясно е, че едно и също действие се квалифицира като престъпно или не предимно според преценката за умисъла на извършителя. Ако някой убие член на семейството си или дори цялото си семейство, съвсем различна степен на вина му се вмениява ако убийството е било замислено и съзнателно извършено, отколкото ако е станало случайно, например при автомобилна злополука. Нарочното убийство влече много по-строго наказание, макар резултатът да е същият; причина за това не може да бъде и степента на обществена опасност на убиеца, защото много повече хора загиват при автомобилни катастрофи, отколкото при умишлени убийства и може да се допусне, че един неопитен шофьор може отново да стане причина за нещастие. За да бъде едно действие квалифицирано от някого като престъпление, трябва освен това то да бъде действие на субект на престъплението. Същество, което не може да бъде субект на престъпление, не може и да го извърши, тоест ако едно животно убие човек, това за съвременния наблюдател няма да е престъпление. Според съвременното разбиране на правото субект на престъпление може да бъде само човек, и то човек, притежаващ нормална воля и съзнание. Действията на невменяем не могат да бъдат престъпление; невменяемият не може да бъде субект на престъпление. Престъплението може да бъде

само психично, а не външно явление, а класът на престъпни явления е клас на специфични психични процеси, преживявани от един или друг индивид. (Sorokin, 2004). Признаци на престъплението са признаците на специфичния клас психични преживявания. Те са дадени само в индивида, така че при определението на престъплението може да се стои само на гледната точка на съответния индивид. Един акт може да бъде престъпление само от нечия гледна точка, на индивид или на група индивиди. За всекиго престъпни ще бъдат тези действия, истински или въображаеми, свои или чужди, които будят в него съответните специфични преживявания. От това следва, че не може да се търсят признаци на престъпност в съдържанието или в материалния характер на действията. Никое действие, истинско или въображаемо, не е престъпно или забранено по материалната си природа. Няма престъпни и добродетелни постъпки; в зависимост от това, какви преживявания буди и от кого и в чия полза е извършено, едно убийство може да се смята за подвиг, ако е срещу враг, или за престъпление, ако е срещу своите. Когато господарят е убивал свой роб, това не е било преценявано като еднакво осъдително с убийството на господаря от роба му.

Справедливостта – наказание или възмездие? Наказанието съществува с идеята да отговори на причиненото зло с еднаква сила и противодействие. Наказанието може да бъде разглеждано като акт на възмездие с възпитателна и превантивна функция. То притежава характеристики, както от практически характер, така и от морален. Наказанието само по себе си притежава свойството да кара евентуалния извършител да се страхува от онова, което може да го застигне, когато извърши зло, когато потъпка нечие друго право. Справедливостта абсолютно може да бъде определена като отговор на тежестта на извършеното престъпление. Само вменяемото лице подлежи на наказателна отговорност, онова лице, което е било способно да разбира действията си и тяхното значение, може да предвиди последствията от тях. Справедливостта би могла да се постигне при равенство между наказанието и престъплението. Онзи, които причини незаслужено зло на някого, следва да изпита на свой гръб тежестта и болката на другия. Правният ред е израз на общата воля, а престъпното деяние е отрицание на правото, тогава наказанието е възмездието, то е отричане на отричането на правото и отрицание на причиненото зло.

Психологическо влияние на санкцията като израз на справедливост. Санкциите съдържат в себе си определените съдебни наказания, обществените последици за правонарушителя, както и идеята за неговите собствени терзания и угризения за стореното. Правото разглежда престъплението като поле на съзнателна дейност, нанесена другиму вреда, както и общественноопасни прояви, които засягат определената за естествена функция на социално-протичащите процеси. Редно е да се разглеждат и психологическите аспекти на неправомерната дейност, мотивът на престъплението определя механиката на самото действие. Престъплението има своята природа, която се определя от индивидуалните особености на престъпника. Правото цели да създаде контрамотив за неизвършване на правонарушение, който е по-силен като психологическо влияние на мотивите, както и да утвърди вътрешното усещане за задръжки на потенциалния правонарушител (Boyshev, 2019). Юридическата санкция може да бъде възприемана като заплаха, като катализатор на подчинение на правния ред.

Заключение. Проблемът за отношенията между хората се поставя от изискванията на добросъвестност, благоприличие, добродетелност. Правилата, които моралът формулира, произтичат от природата на човешките взаимоотношения и осигуряват съществуването на обществото. Разумната мисъл определя моралните правила, тя формулира общообвързващите отношения между индивидите и обществото или между самите индивиди, които осигуряват справедлив ред. Законът регулира и установява стабилност в обществото. Законът засилва функцията на морала, който е универсален, необходимостта от ред и норми без отклонения в отношенията между хората. За да гарантира своето законосъобразно функциониране, обществото се обръща към наказанието, като превенция, защита, като изпълнение на основната задача на правото, а именно поддържането на социалното равновесие.

Библиография

1. Vodolazkin, E., 2018, *The Aviator*, Oneworld, ISBN: 978-1-78-607484-3
2. Rawls, J, 1998, *The Theory of Justice*, ISBN 978-0-674-00078-0
3. Данаилова, А, 2020, *Да мислиш като Аристотел*, ISBN 9786191580927
4. Сорокин, П.А, 2004, *Кризата на нашето време*, ISBN 9545272422

5. Бойчев, Г., 2019, Психология на неправомерното поведение, ISBN – 10: 954 – 07- 2315-9
6. Michael, C., 2016, Moral Justice: The law and justice are not always the same thing., Kindle Edition